

1994

ABERRIAREN AMETS EDER GALDUA

Xabier Lete
(HERNANI 1994)

Euskal Herrian, azken bolada honetan, erreakzio eta portaera uztartu ezinekin topatzen da bat. Adibidez, norbaiti “Abertzaletasuna” aipatzen badiozu, zeharka eta irriño batekin begiratzen zaitu. Alderantziz, nazionalismoa kritikatzeko baduzu, abertzaletasuna txartzat zuzkate. Orduan, erreakzio horien aurrean, batek bere ondorioak ateratzen ditu. Lehengo haxe litzateke: jendeak abertzaletasuna eta nazionalismoa neurritz kanpo nahasten dituela. Bigarrena: abertzaletasunari legokiokoen izpiritu poetiko eta eraginkorra erabat galdua dugula. Esparru politikoan argi nabari den bezala, nazionalismo orori arrotzaren arbuiapena darraikio, batek nor izateko eta nortasunean tinkotzeko etsai edo

aurkako baten beharra balu bezala. Nazioaren eduki baikor eta gauzagai liratekeen zeinu propioen edertasunetik bizi beharrean, antagonistan arbuiapen eta gorroetatik elikatu eta bermatu beharra bagenu bezala.

Nazioa, “natio” hitz latindarretik dator eta, behin Julio Caro Baroja-ri entzun nion bezala, sorlekua esan nahi du berez, norbera jaio den tokia alegia. Horregatik esaten eta idazten omen zen, adibidez, Carlos I eta Felipe II inperatoreen espainiar Inperio garaian, de nación vizcaíno, espainiarrik aztoratu gabe.

Begien bistakoa da, ordea, zertxobait begiratu eta pentsatuz gero, sorleku edo jaioleku horren hedagu-

nea beti erlatiboa izan daitekeela, kriterio eta parámetro desberdinen arabera.

Egia izango da ni Euskal Herrian jaioa naizela, entitate horren mugak “naturalizat” hartzen baditugu eta entitate beraren existentzia onartzen. Baina inork ezingo dit galerazi sentimentu eta ideiaz beste nonbaitekoa izatea, edo naizela imajinatzea, entitatearen mugak zabaldu ala estutuz. Batek, bere sorlekuaz mintzatzean, erabaki dezake Hernanikoa, hernaniarra izatea, eta ez besterik: beste batek, gipuzkoarra; edo, zergatik ez, espainola, europarra edo nahi duena. Nazioaren hedapenerako ez dago kriterio bakar eta zehatzik, “natio” hitza bere zentzu lehenean hartuz.

Baina guk, nazionalistok, nazioaren espazio naturala hizkuntzaren kriteriotik begiratzen dugu eta, are bereziago, hizkuntza minorizatuen ikuspuntutik: Euskal Herria, euskaldunon sorteri edo nazioa litzateke. Planteamendu hori aspaldikoa da, eta Herder eta beste erromantikoen pentsamoldearekin asko tinkotu zen. Egia da, bai, Herder eta besteek ez zutela hizkuntzaz bakarrik nazioa definitu, “volkgeist” deitu zuten herri-izpirituaren izatetik baizik. Hala ere, hizkuntzaren baitan zetzan ezaugarri nagusia.

Arazo eta eztabaida hori oso aspaldikoa, beraz, nazioa izate natural bati ote dagokion ala ziudadaniaren konzeptu unibertsalagoari. Erromak probintzietakoei “ziudadania” eskaintzen zienean, ezin ukatu nazionalizatu egiten zituztela nolabait, baina ez inola ezaugarri konstitutibo propio batzuren kriteriotik, estatus juridiko-politiko baten kriteriotik baizik. Espainiak edo Frantziak euskaldun eta katalanekin egin izan duen bezala... identifikatze zeinu berriak ezarriz, hala ere, eta ez beti indarrez; hizkuntza “unibertsalago” bat, imaginario edo “imago” bertajutuak, etabar.

Hizkuntza nazioaren ezaugarri nagusia da, baina ez bakarra eta ez beti erabakiorra. Batzutan, hizkuntzak nazioak baino zabalagoak direlako, horrela ingelesa, espainola edo errusiera; bestetan, aldiz, hizkuntza esparruak diminituak direlako, Amazonia, Afrika edo Ozeanian, adibidez.

Guzti horregatik, nik uste dut badagoela nazioa baino konzeptu zabal eta indartsuago bat pertenezia adierazteko, eta hori aberria litzatekeela. Aberria, patria, leku fisiko edo mental bat da, non kokatzen den norbera nortasun balioen bitartez izaera konpartietara heltzeko.

Aberria izan daiteke fisikoa, lurralde bat; mentala, ideia eta sugestio intelektualen mundua; izpirituala, artistarentzat, sinestunarentzat, ederzalearentzat; planetarioa, kosmikoa, etabar. Eta gainera, aberri partikularrak leudeke. Sufrimendua, adibidez, ez al da aberri bat? Liburuak ez al dirá beste aberria? Edo

humanismo unibertsalista, ulermenaren eta pietatearen bitartez gizadia “aberkideen” esparru bakar izatera eraman lezakeena...

Aberkerien aurka argudio asko erabili da aplikagune sozial eta politikoetan. Baina aberkeria horien aberri-sujetoak mamu ideologikoak dira gehienetan. Aberkeria horiek nazionalismoa dira hain zuzen, zentzurik txarreanean. Egiazko aberria elkar aurkitzearen eta eraikitze poetikoen “lekua” da. Aberriak faszinazioa eta harriduraren bitartez bakarrik dira deskubritzen; edo, beste tesitura batetara etorritzat, atxikimendura garamatzaten balio-zeinuen bitartez: erlijiosoak, sentimentalak, kulturalak, etabar. Norbaitek esan izan du nazioa, sorlekua, jaiotzetik inposatzen zaigula eta, alderantziz, aberria geuk aukeratu genezakeela.

Aberria atxikimendu bat da, zenbat eta izpirituala goa orduan eta sakonagoa. Baina izpirituaren baliaguneak desberdinak, pluralak dira. Sentimenduaren bitartez ere hel gintezke izpirituaren egoitzara, eta agian nostalgiaren, ebokazioaren bitartez. Anaigo galdu baten nostalgia, agian, edo gure gaztaroa sentisibileki egituratu zuen paisaia batena. Urrun bizi direnek, beren haurtzaroko leku konkretuen oroitzapena gorde ohi dute: elizatea, jolaslekuak, udako erreka gardeneko zurrunbiloa.

Pio Barojak, bere ateraldi anti-bizkaitar batean, Euskadiren orde, Bidasoadi goraiatu zuen, aberri posible eta maitagarria izan zitekeelakoan, bestea baino zehatz eta egiazkoagoa. Hau da: Bidasoaren bi aldetako lurralde mugatuaren aberleku poetiko eta gizartekoia, paisaia batzuekin, lurralde garden batekin, hizkuntza, usadio eta bitxikeriekin ere.

Aberria, norbaitek galdetuko du, ez al da ba “arbasoen herria”? Hori da, nazioaren pareko. Bai, baina arbasoen herria nazio soila baino gehiago da hain zuzen, ezagutza eta birreraikuntza batetara garamatzalako. Espazio poetikoetan bakarrik gauza daiteke aberria, nazioak aldiz egitura hertsietara garamatzen bitartean.

Nik aberria egiaz une bakan eta harrigarrietan narbaritu izan dut: udako gau epel batean belar usai bat sentitzean; kanta xahar batzuk entzutean; baserritar adinduekin mintzatzean... edo, agian, urruneko hiri argitsu miresgarriaren irudia begizatzean.

Nere adiskide letradun batzuek, beren erudizioaren zabalak horretaturik, zera diote azkenaldi honetan: patriotismo politikoa ontzat eman genezakeela, adimenari irainik egin gabe, baina kulturala ez. Nik juxtu alderantzizkoa aldarrikatuko nuke. Zergatik? Politikaren arloan arazoak berdintsu planteatzen direlako mundu osoan. Dotriña beretsuak daude, baliapide berdintsuekin jokatzeko da

eta kontrajarrien dialektika berdintsuak erabiliz. Politikaren lehengotza, nortasuna gordetzeko lehenik garaipen politikoa guztiz beharrezkoa delakotik predikatzen da. Baina askotan ez d'ahori egia. Kulturaren gordelekuak bestelako hierarkiak dituzte; kultura baten erreferenteak botere lortuen gauzagunetan bermatzen direla sinestea litzateke nazionalista betentzat normala; abertzalearentzat, ordea, faszinazio mentalaren eta balio-zeinu sentimentalaren osagarriak leudeke, hain partikular, iheskor, poetiko eta arautu ezinak.

Kultura eta nortasuna defendatuko dituztela oihukatzen duten politikoez, beldur pixka bat sorrazten didate, batetik, eta irria bestetik. Egia izanen da badutela intentzio onik, baina askotan erabat okerturik aritzen dira lanean: kulturaren azalari eta formalizapen enblematikoei ematen baitiete garrantzia, eta ez eraginbalio sakonei.

Horregatik diot nazionalismo politikoa dela nerezat susmagarria eta desbideratua, eta ez kulturaren abertzaletasuna. Aberria beti partikularra da, kulturaren pautak guztiak une bakoitzean berrasmatzen eta estilizaten diren neurrian.

Kultura unibertsala deitzen dena, zientzia eta tekniken esparruan gauzatzen da erabat, eta hor ez dago berezitasun partikularretan finkatzerik. Baina gainerakoetan, kulturaren pautak, erreferenteak, lilurak, nahiko partikularrak dira.

Bai; nik uste dut aberriaren leku fisiko edo mental horretan kokatzen dela kultura. Horregatik, kulturalki nazionalista ez dugula izan behar gomendatzen digutenean, erantzun genezake nazionalista ez baina patriota bai izan behar dugula. Kultura, aurrerakoiek onartu nahi ez badute ere, itzultze bat baita.

“Luxia” izenburutzat daraman aldizkarian, orain hila bete batzuk oso lan aipagarri bat argitaratu zuten,

Ana Ugarte-ren itzulpenez, Bernardo Atxaga eta bere adiskideek: George Orwell-en lan kritiko bat nazionalismoei buruz. Nik ez dakit han nik gaur diodan berdina esaten zen, baina guztiz interesgarria irudituz zitzaidan aberriaren amets ederra zenbateraino usteldu eta itzali dugun konturatzeko: nazionalismoek itzaltzen dutela abertzaletasuna, alegia.

Josep Pla katalandar idazleak hauxe esaten zuen: abertzaletasuna edo patriotismo egiazko bakarrak, gure esperientzia barneratuen jokalekuetan sortu izan direnak direla, sentipenaren eta atxikimenduen bitartez.

Gainerako guztia erretolika politikoa da. Beharrezkoa ala ez, ez dakit, baina erretolika politikoa. Aberriaren amets edor goxoa borroka politikoa desbideratuen gogorkeria eta basakerietan galdu genuelako, eta orain abertzaletasunaren azala eta birautsa besterik ez den nazionalismora guztiz emanak gaudelako. Gaztetan abesten genuen gerla aurreko kanta batek hauxe zion: Nere aberri laztana / jausi zara herbestepean / hobea heriotza da.

Horra hor aberriaren ideia desbideratzea. Aberriak, izateko, herbestekoengandik jasaniko menpekotasuna beharrezko dela uste duenak, ez du inoiz nazionalismoa gaindituko. Nazionalistak aurkakoak behar ditu bere pasioa elikatzeko: arerioak, herbestekoak, arrotzak, menperatzaileak. Abertzaleak, aldiz, senideekin konparti dezakeen lurralde bat behar du. Nazionalismoa, etsaigoaren baitan funtsatzen da; abertzaletasuna, aldiz, solidaritatean eta norizate baten zentzu poetikoan.

Nola nahi dela, nazionalismo askoren bidegabeke-riak lotsarazten gaituen une hauetan, nik abertzale izaten jarraitu nahi dut. Zuek nahi izanez gero, han itxoinen dizuet aberkideen ametsezko lurralde ederean.